

Kloosterkerk – 4 oktober 2020 – 18e zondag na Pinksteren

Genesis 5 en 6,1-4 – ds. Rienk Lanooy

Gebed om ontferming

Bijna
zeven magere maanden lang
oefenen we ons
in geduld:
ons werden
grenzen gesteld
en misschien kregen we er
wel inzicht door
in ons
soms zo mateloze bestaan
waarin niets te gek
en alles
altijd maar mogelijk moet zijn
maar we raakten ook
aan grenzen
die werkelijk
pijnlijk waren
en ons iets kost(t)en:
werk en inkomsten
een waardig afscheid
een vrolijk feest.
Zeven magere maanden
waren het
en de vette
zijn nog niet in zicht
en daarom bidden wij U:
Heer, ontferm U...

Bijna
zeven magere maanden lang
oefenen we ons
in veerkracht:
geen ongedwongen
ontmoeting meer
familie
vrienden
collega's op afstand
aarzeling
bij de gang
naar dit huis.
Er zijn zorgen
over de ander
over onszelf:
hoe lang nog
duurt
deze vreemde dans
om elkaar heen
wat raken we kwijt
wie overbrugt
de afstand
die nu
langzaamaan
tussen mensen groeit
en daarom bidden wij U:
Heer, ontferm U...

Bijna
zeven magere maanden lang
oefenen we ons
in volharding:
wij tellen de zieken
becijferen de doden
en er was en is al zoveel
wat de wereld
in zijn greep hield:
andere ziektes
verder van ons bed
vluchtelingen
zoekend
naar een veilig onderkomen
oorlog
ook nu nog
ook nu weer
een uitgeputte aarde
een groeiende kloof
tussen mensen
Trouwe God,
geef ons geduld
voed onze veerkracht
versterk onze volharding
ook in deze magere maanden
en daarom bidden wij U;
Heer, ontferm U...

Bij de lezing:

We lezen deze weken uit de eerste hoofdstukken van het boek Genesis, oerverhalen waarin de mythe volop aanwezig is. Maar door die mythe heen schemert levenswijsheid die blijvend is. Het is de levenswijsheid van het volk Israël en zijn God. Na de scheppingsverhalen en het *Coming of Age* drama van de tuin van Eden, klinken vanmorgen minder bekende verzen. De aarde moet gevuld worden en dat kan alleen als er geslachten gaan én komen. Dat komen gaat goed, maar het gaan duurt lang: de mensen in deze oerverhalen worden oeroud. Hun levensjaren hebben mythische proporties. Het onderscheid tussen hen en de godenzonen lijkt vertroebeld te raken. En opnieuw begint God te scheppen als in het eerste verhaal, nl. door te scheiden: hij scheidt de mens van de godenzoon, ze moeten niet in elkaar opgaan. De mens moet zijn grenzen kennen in tijd en plaats, alleen zo wordt hij waarlijk mens.

Preek

De komende week worden de laureaten van de Nobelprijs bekend gemaakt. Ik vermoed dat weinigen van u een telefoontje uit Oslo of Stockholm verwachten, maar misschien doe ik u daar ernstig mee te kort. Een mens bekijkt de wereld nu eenmaal vooral vanuit zijn eigen perspectief. Dat eigen perspectief maakt ook dat de Nobelprijzen voor de vrede en de literatuur mij altijd het meeste aanspreken. De onderwerpen van de andere winnaars gaan mij altijd ver boven de pet. Ik zie knappe koppen die de wetenschap een grote stap voorwaarts hebben gebracht en daar blijft het dan ook bij.

Robert Graham dacht daar anders over. Ik zag in een documentaire¹ hoe deze excentrieke miljonair in 1980 een sperma-bank van Nobelprijswinnaars opzette. Hij wilde de wereld wat intelligenter maken, waarbij 'intelligenter' voor hem gelijk stond aan 'beter', wat natuurlijk nog maar de vraag is. Maar heel weinig Nobelprijswinnaars deden mee aan dit bedenkelijke project – ook al omdat het aantal vrouwelijke winnaars de laatste decennia flink is toegenomen. Al gauw werden de criteria versoepeld, maar een groot succes werd de 'Genius Factory' – de genieënfabriek – niet, ook al zijn er toch nog zo'n 200 nazaten uit Grahams koker, om niet te zeggen kronkel, voortgekomen. Het project stierf een stille dood.

Vanmorgen wil ik de herinnering eraan voor een kort moment tot leven wekken, omdat ik vermoed dat we met de gedachte achter het experiment van Graham niet zo heel ver af zitten van de betekenis van het verhaal van deze morgen. Natuurlijk, er zit een wereld van verschil tussen deze vreemde, oude mythe over godenzonen, reuzen, giganten die het aanleggen met aardse mensendochters aan de ene en de jaren '80 van de twintigste eeuw aan de andere kant, maar in de kern gaat het om hetzelfde: om die ingewikkelde zoektocht van de mens door de geschiedenis heen om zichzelf te blijven én de neiging om altijd weer een te grote broek aan te trekken. Telkens weer zoekt de mens de grenzen op van zijn mens-zijn, steeds weer wil hij méér zijn dan hij is, groter, machtiger, sterker, beter, goddelijker.

De oerverhalen van Israël zetten daar hun vraagtekens bij. Want hoe mythisch ze ook aandoen, vertellen ze niet met nadruk dat de mens wel naar het beeld van de Eeuwige geschapen is, maar daarmee niet God zelf wordt? Er blijft een verschil tussen het goddelijke en het menselijke. Met al zijn kunnen blijft de mens dat kleine hoopje stof aan wie de Eeuwige zijn adem leent, tot die adem hem weer verlaat en de mens weer dat hoopje stof wordt. Die bijbelse relativering zou ons wel eens kunnen helpen te aanvaarden wie wij zijn, misschien juist nu, in deze tijd van Covid-19. Ze bestaat weliswaar al wel, die relativering, maar dan betreft ze toch vaak de ander: die kan gemist worden, die heeft zijn tijd gehad... – we kennen de oprispingen. Maar de relativering van het zélf... dat is andere koek, lastige koek. Maar de bijbelse verhalen kennen geen uitzondering, doen niet aan identiteitspolitiek: het gaat er over die ene wonderlijke mens, altijd maar op zoek naar wie hij is. Het gaat er over u en mij.

Met die relativering in het achterhoofd moet ik denken aan die bekende openingszin uit een gedicht van Gerrit Achterberg (*Deïsme*) die luidt: 'De mens is voor een tijd een plaats van God'. Het gaat in die regel over tijd en plaats: 'De mens is voor een tijd een plaats van God', en ze vat, zou je kunnen zeggen, op haar eigen wijze dat verhaal uit Genesis samen.

Eerst dit, dat de mens een plaats van God is. Hoe dat te verstaan? Het eerste scheppingsverhaal vertelt dat de mens goed, ja, zeer goed is. H/zij lijkt op de Eeuwige zelf. Zoals een ouder over een kind kan zeggen: 'h/zij heeft iets van haar vader/moeder', zo hebben mensenkinderen iets van de Eeuwige. De mens is voor een tijd een plaats van de goede God. En daarom is die mens goed. Hij doet welhaast goddelijke dingen: is zelf schepper van kunsten en wetenschappen, zoekt de relatie met de ander, leeft niet voor zichzelf maar in gedeelde blijdschap en smart. Het was immers niet goed dat de mens alleen is.

Maar nu is daar iets mee: want hier in dit verhaal van die godenzonen en mensendochters, komt dat woordje 'goed' weer terug. Het betreft hier de dochters der mensen. Oosterhuis vertaalt: *De mensen begonnen talrijk te worden op de aarde en dochters werden hun geboren*. We hoorden dat gebeuren in dat eerste gedeelte van de lezing. Langzaam werd de aarde gevuld... *en hij verwekte zonen en dochters*. En nu het zover is, gebeurt het volgende: *De godenzonen zagen de dochters der mensen dat zij goed waren...* Als u er een andere vertaling op naslaat, zult u zien dat daar dat woordje 'goed' / 'tov' voor de dochters der mensen, bijna altijd met schoon of mooi

1 <https://www.cbc.ca/documentarychannel/docs/genius-factory>

vertaald wordt. En dat geeft te denken: dat wanneer het over de mens gaat, vaak in relatie tot de man, geput wordt uit het woordveld van de ethiek (hij is goed) maar dat wanneer het specifiek over vrouwen gaat, we ons opeens bevinden in het veld van de esthetiek (zij is mooi). En nu is er niks tegen mooie mensen, en gelukkig verschillen daarin smaken en voorkeuren, maar het gaat hier om iets anders: het oerverhaal vertelt immers dat God de mens scheidt, mannelijk en vrouwelijk; en Hij ziet dat ze goed zijn, dat wil zeggen: Hij ziet er iets van zichzelf in terug. En dat betreft ieder mens. Dat wordt niet geslachtelijk bepaald, noch door enige andere onderscheiding tussen volken en godsdiensten, kleuren, overtuigingen en uiterlijke kenmerken. Nee, de goedheid van de mens is met het mens-zijn zelf gegeven, door de Eeuwige. Maar hij blijft mens. Hij is een plaats van God, niet de Eeuwige zelf. Oftewel: goed, maar niet god.

En nu dat andere deel van Achterbergs zin, dat de mens voor een tijd een plaats van God is. Ja, de goede mens gaat terug op de Eeuwige zelf, maar... het is voor een tijd. Het leven is afgegrensd. Er staat een houdbaarheidsdatum op. En dat is het conflict dat in die eerste hoofdstukken van het oerverhaal telkens de kop opsteekt: dat God iets groots met de mensen voorheeft, maar dat die grootsheid dan weer met de mensen op de loop gaat. Zij kennen hun grenzen niet. Ze vinden goed niet goed genoeg. Ze wanen zich godenkinderen. Zoals Robert Graham met zijn Genius-factory zijn grenzen niet kende: 'Laat ons mensen maken naar ons beeld, met blauwe ogen en een IQ van 150'. En steeds opnieuw, vertellen die eerste verhalen, worden grenzen overschreden: die van de kennis van goed en slecht, die van de broeder- en zusterschap, die van de schaamte en die van vergelding en die van de macht. En hier in die oude beelden van de mythologie, wordt duidelijk dat waar tussen goden en mensen, hemel en aarde, geen onderscheid meer bestaat, de mens zich zomaar een god kan wanen.

En dan spreekt een stem. Zoals hij tot Adam spreekt: Waar ben je? En tot Eva: wat heb je gedaan? En tot Kaïn: waar is Abel, je broer? Is dat de stem van het geweten, van de cultuur en de opvoeding? Of van het diepe verlangen om aangesproken te worden in de woestenij van het bestaan? Is deze stem van het verlangen God zelf, die de woorden in ons legt en vraagt waar we zijn, waar onze broeder en zuster voorkomt in ons leven en waar we mee bezig zijn? De Eeuwige komt aan het woord, zegt het verhaal. Er klinkt een stem die niet uit ons zelf is opgekomen. En hij spreekt: *Niet voor altijd blijft mijn adem in de mens, omdat hij vlees is; zijn dagen zijn honderd en twintig jaar* (Genesis 6,3). En nu hoort u hopelijk wel dat dit geen straf is voor zijn hoogmoed, maar eerder dat de mens in zijn mateloosheid beperkt wordt opdat hij mens blijft. Zo moet het gaan, zoals net gezongen werd: een mens te zijn op aarde is niet grenzeloos, is geen god onder de goden, maar mens onder de mensen zijn, 'een mens te zijn die sterven moet' (*Liedboek 807*).

De Eeuwige spreekt de mens aan op zijn grenzen, zoals Hij in de tuin al gedaan had. Maar nu voorgoed. Al onze al te goddelijke aspiraties worden onder de stolp van onze sterfelijkheid gezet. Er zit een einde aan de mens: honderd en twintig jaar. Niet toevallig zal de man Gods die het volk uit Egypte leidt, Mozes, vier boeken later, sterven als honderdtwintigjarige. Dat is het ideale einde van de mens, zo lijkt het. Mens van God zijn, heeft blijkbaar te maken met de inhoud van je leven, niet zozeer met de lengte ervan, met kwaliteit, niet met kwantiteit. Te midden van alle reuzen en helden, te midden van alle, zoals het verhaal zegt, 'mannen van naam' (die ironisch genoeg juist geen naam hebben in het verhaal), te midden van de halfgoden die toegejuicht worden, de schijnbaar onaantastbaren, de kleine tirannetjes op het werk, in een relatie, de schreeuwers die de mate van hun gelijk afmeten aan de keren dat ze in de media verschijnen, te midden van dit bestaan waarin levenskunst een hot issue is maar stervenskunst niet veel verder komt dan de oproep er een borrel op te drinken, klinkt er een klein verhaal van een God die 's mensen eindigheid aankondigt, niet als vergelding, maar als een troost voor allen die lijden onder de dwaasheid van de grenzeloosheid, ook die van henzelf. Want 'koning, keizer, admiraal, een einde kennen ze allemaal'.

En dat kleine verhaal krijgt eeuwen later een vervolg in een andere man Gods, dan Mozes, in Jezus van Nazaret. Hij heet een godenzoon te zijn, maar zelf noemt hij zich liever mensenzoon. Hij kiest ervoor om niet onder de godenzonen te blijven, maar afstand te doen van zijn macht om onder de mensen te zijn. Ook hij doorbreekt grenzen, maar dan niet om eindeloos groot te zijn, maar om klein te worden en stil en breekbaar en de mens te zoeken waar hij worstelt met zijn bestaan. Dat kost hem zijn leven. Maar zijn woord is levend en klinkt nog steeds, zoals het woord Gods niet verstomd is. Om dat te horen moet je afstand doen van je hang naar de grenzeloosheid en het goede in je vinden, dat de Eeuwige zelf er in gelegd heeft.

De mens is voor een tijd een plaats van God.

Kan er dan niet nog van alles gebeuren? Zeker, teveel van het goede en ook van het kwade. Niet toevallig begint het Noachverhaal hierna onmiddellijk met de zin dat de Eeuwige ziet *dat het kwaad van de mens talrijk is geworden op de aarde* (Genesis 6,5). Maar daarover gaat het de volgende keer, want een mens, ook op de kansel, moet zijn grenzen kennen.

bronnen:

Ellen van Wolde, *Verhalen over het begin*, Ten Have 1995

Gebeden

Trouwe God, wij bidden dat wij elkaar gaan zien als mensen die voor een tijd een plaats van God van U zijn niet door elkaar op te hemelen of klein te maken maar door het goede te onderstrepen en het minder goede te vergeven het mooie te genieten en het slechte te weerstaan.	beter weet – tot zwijgen wordt gebracht dat wij afdalen van onze zelfgeschapen wolk en weer mens worden wetende van onze grenzen in tijd en ruimte.	het kwade overwinnend door het goede.
We bidden dat de god in ons die reikt naar onaantastbaarheid naar eigen gelijk die liever staat boven dan naast de ander die het altijd	Wij bidden voor wie zich stuk loopt op de goden van deze wereld de onaantastbare instituties waar de menselijke maat is verdwenen de anonieme bureaucratie waar niemand meer verantwoordelijkheid aflegt de mateloze groei met haar onomkeerbare keerzijden het wantrouwen dat ons uiteendrijft. Dat we moedig zijn trouw en mededeelzaam	Voor wie verdrietig zijn bidden we dat zij geborgenheid vinden bij elkaar en bij U. Voor wie ziek zijn voor wie door het leven gaan met stil verdriet voor wie zorg hebben over een ander maar niet dichterbij kunnen komen voor wie zorg heeft over zichzelf wachtend op nieuws of het goed is of niet. Wees hen nabij stil en zachtmoedig. En in de stilte noemen we wat ons verder ter harte gaat...

*Wanneer u vaker inspiratie ontleent aan de preken en gebeden die klinken in de Kloosterkerk, stellen wij u voor om een gift over te maken op NL 29 INGB 0000 0585 71 ten name van Stichting Kloosterkerk.
U steunt ons werk ermee!*